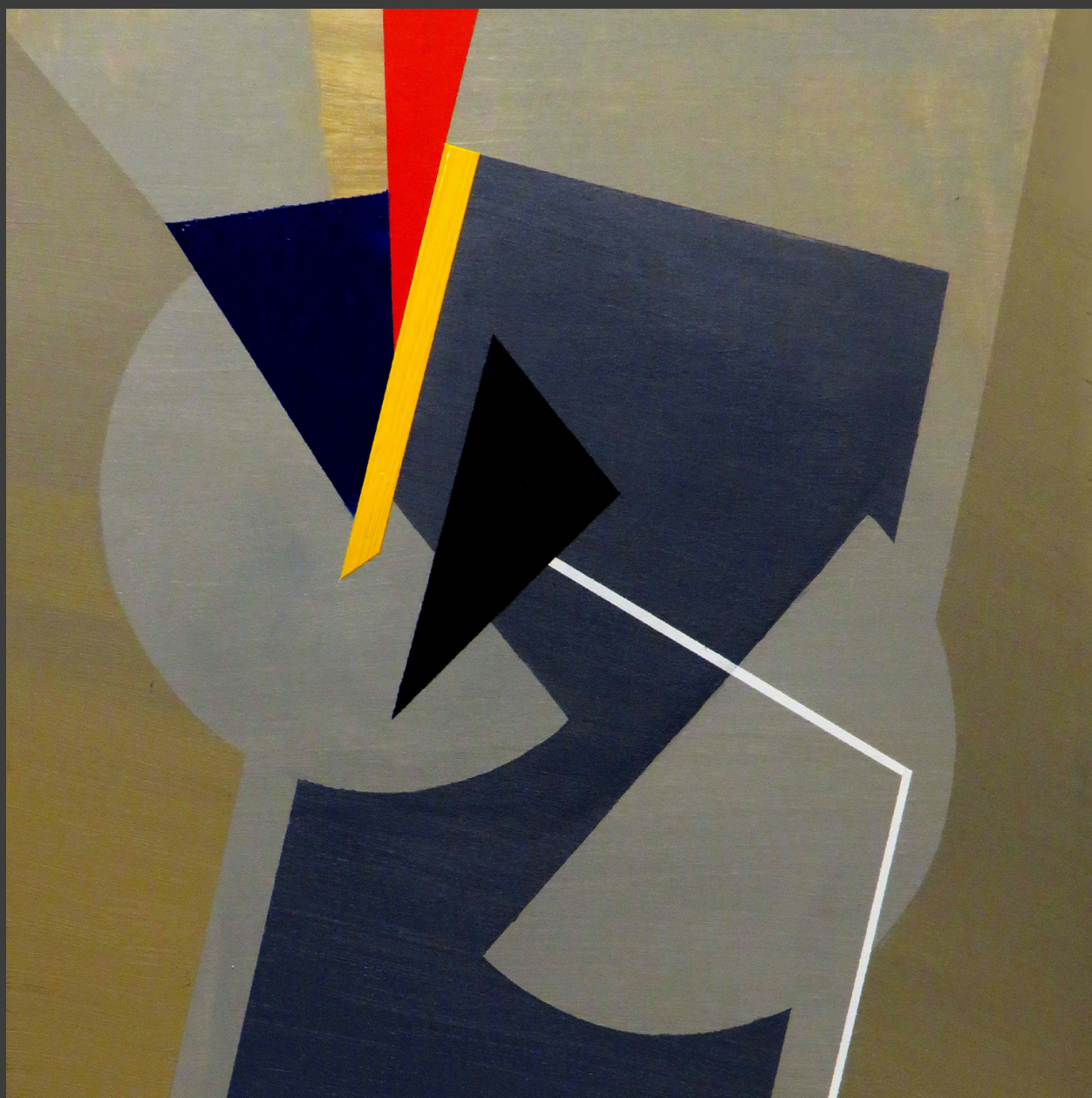

Kortárs építészettörténet V.
100 éves a Bauhaus

Kortárs építészettörténet V.
100 éves a Bauhaus

Győr, 2019. október 25.

konferenciakötet, e-könyv

ISBN 978-615-00-8383-4
DOI 10.46599/bauhaus.2020

A konferenciát szervezte:
Széchenyi István Egyetem
Építész-, Építő- és Közlekedésmérnöki Kar
Építészettörténeti és Városépítési Tanszék
<https://eptorivaros.sze.hu/>

A konferencia társszervezője és a kötet kiadója:
Győr-Moson-Sopron Megyei Építész Kamara
<http://gyms.epiteszkamara.hu/>

A konferencia együttműködő partnere:
ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság
<http://www.icomos.hu/>

A kötetet szerkesztette:
Veöreös András PhD és Horváth Tamás PhD

A borítón Koppány Attila festőművész, professor emeritus
Elmozdulás című akril, vászon képének részlete látható.

A kötet a „Nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen” című, EFOP-3.6.1-16-2016-00017 számú projekt támogatásával készült.

Tartalom

<i>Veöreös András PhD</i>	6
Kortárs építészettörténet V. – 100 éves a Bauhaus – Beszámoló	
<i>Esther Bánki, Veöreös András</i>	9
Ein mutiger Weg in schwierigen Zeiten – Das Leben der Bauhüuslerin Zsuzsanna Bánki Egy bátor út a nehéz időkben – Bánki Zsuzsanna ‘Bauhüuslerin’ élete	
<i>Sebestyén Ágnes Anna</i>	23
Miért nem stílus a Bauhaus?	
<i>Varga Piroska DLA</i>	41
BauHaus QR kártya – Ma mi inspirál a Bauhausban?	
<i>M. Fábíán Edit</i>	53
Fehér vagy színes? A Bauhaus színhasználatá	
<i>Hartmann Gergely</i>	68
Korszakváltó épületek – A modern építészeti kezdete és kibontakozása Győrött	
<i>Tárkányi Sándor DLA</i>	88
Sopron két világháború közötti építészetiének egyik legkiválóbb alkotója: Füredi Oszkár	
<i>Wettstein Domonkos PhD</i>	111
Modernizáció és modern építészeti a két világháború közötti rekreációs célú építkezésekben	
<i>Karácsony Rita, Vukoszávlyev Zorán PhD</i>	129
A magyar építészetioktatás reformja a II. világháború után – A modernista szemlélet látszólagos háttérbe kerülése	
<i>Kuslits Tibor</i>	145
A Bauhaus ködbevezető oldala – Egy jubileumi kirándulás hordalékai	
<i>Salacz Ádám, Vadász Balázs</i>	169
Bauhaus pavilon	

A magyar építészetoktatás reformja a II. világháború után

A modernista szemlélet látszólagos háttérbe kerülése

KIVONAT

A II. világháború utáni évtized változásokkal teli időszak volt a magyar építésznvelés történetében. A budapesti Műegyetemen – mely akkoriban az egyetlen felsőfokú építészmérnöki végzettséget adó intézmény volt az országban – sűrűn követték egymást a reformok. Az 1948-as és az 1950-es tantervmódosítás következtében változott a tanári kar felépítése, bevezették a tagozati rendszert, új tárgyak jelentek meg az órarendben. Ennek ellenére a modern szemléletű építészetoktatás tovább folytatódhatott egészen 1951-ig, amikor a szocreál stílusdiktátum látszólag eltörölte a modern tervezői hozzáállást.

Jelen tanulmány a II. világháború utáni magyar építészképzés néhány évével, az 1945–52 közötti időszakokkal foglalkozik. Ez alatt a hét év alatt számos változtatásra került sor a Műegyetem Építészmérnöki Osztályán, majd Építészmérnöki Karán, melyek egyfelől a tanári kar felépítését, másfelől az oktatott tananyagot érintették. Három jelentős oktatási reform esik a vizsgált időszakba, melyek meglehetősen gyorsan, két-három évente követték egymást.

Egy doktori kutatás részeként jelen írás többek közt arra keresi a választ, hogy mi volt az oka az állandó tantervmódosításnak, és ezzel összefüggésben, hogy milyen társadalmi, politikai és kultúrpolitikai változások álltak az egyes reformok hátterében? Mikortól jelenik meg a kommunista ideológia a magyar építészképzésben, illetve hogy tekinthető-e ez az időpont jelentősebb korszakhatárnak a magyar építészetoktatás történetében, mint a II. világháborút lezáró 1945-ös év?

1 BME Építésztörténeti és Műemléki Tanszék, karacsonyr@gmail.com

2 BME Építésztörténeti és Műemléki Tanszék, zorana@eptort.bme.hu

Az első szakasz, 1945–48

A háborút követően nehezen indult el a tanév³, magában a műegyetemi épületben is sok kár esett. Az oktatási segédanyagokat sem kímélték a pusztítások, azonban így is számos értéket sikerült megmenteni. A Városépítési Tanszék oktatója, Jankovich István például 1944 karácsonya előtt saját pincéjükbe vitte haza a tanszék fontosabb könyveit, térképeit, egy részüket pedig az egyetem pincéjében rejtette el. Jankovichnak köszönhetően ezek átvészelték az ostromot, míg a tanszéken maradt anyagok megrongálódtak⁴.

Két évig tartott, míg a veszteségeket valamennyire sikerült pótolni⁵, a sok munka azonban pozitívumokat is hozott az Építészmérnöki Osztály számára. Ilyen volt például, hogy végre egy emeletre, a központi épület második emeletére került az összes tanszék, amely az osztályhoz tartozott. Ekkor készültek el a folyosók falát borító vitrinek is, melyekben innentől kezdve rajz- és tervekiallításokat rendeztek a tanszékek⁶.

Az oktatói-tervezői hozzáállás azonban mit sem változott a II. világháborút megelőző időszakhoz képest: folytatódhatott az 1920-as évek végére visszanyúló, alapvetően modern szemléletű építészettanítás. A modern építészeti felfogás megjelenését a Műegyetemen leginkább Kotsis Iván (1889–1980) professzorhoz és az ő tanszékéhez köthetjük. A nemzetközi modern törekvések hatására jött létre az 1920-as években az általános Tervezési Tanszék, mely már a három történeti tanszéktől függetlenül foglalkozott a tervezés oktatásával, és melynek élére 1928-ban nevezték ki Kotsist nyilvános rendes tanárrá⁷.

A modern szemlélet erősödéséhez járult hozzá az is, hogy az 1931/32-es tanévtől Kotsis tanszéke oktatta a Lakóépületek tervezése elméleti tantárgyat, mely korábban az Újkori Építési Tanszékhez tartozott⁸. Ez azért jelentett fontos változást, mert innentől kezdve a hallgatók ezen az első tervezéselméleti kurzuson egyből a funkci-

---

3 A tanítás 1945. március 1-jén indult újra. Szentkirályi Zoltán: Az építészképzés 30 éve 1945-től napjainkig, Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 1975, kézirat. 20.

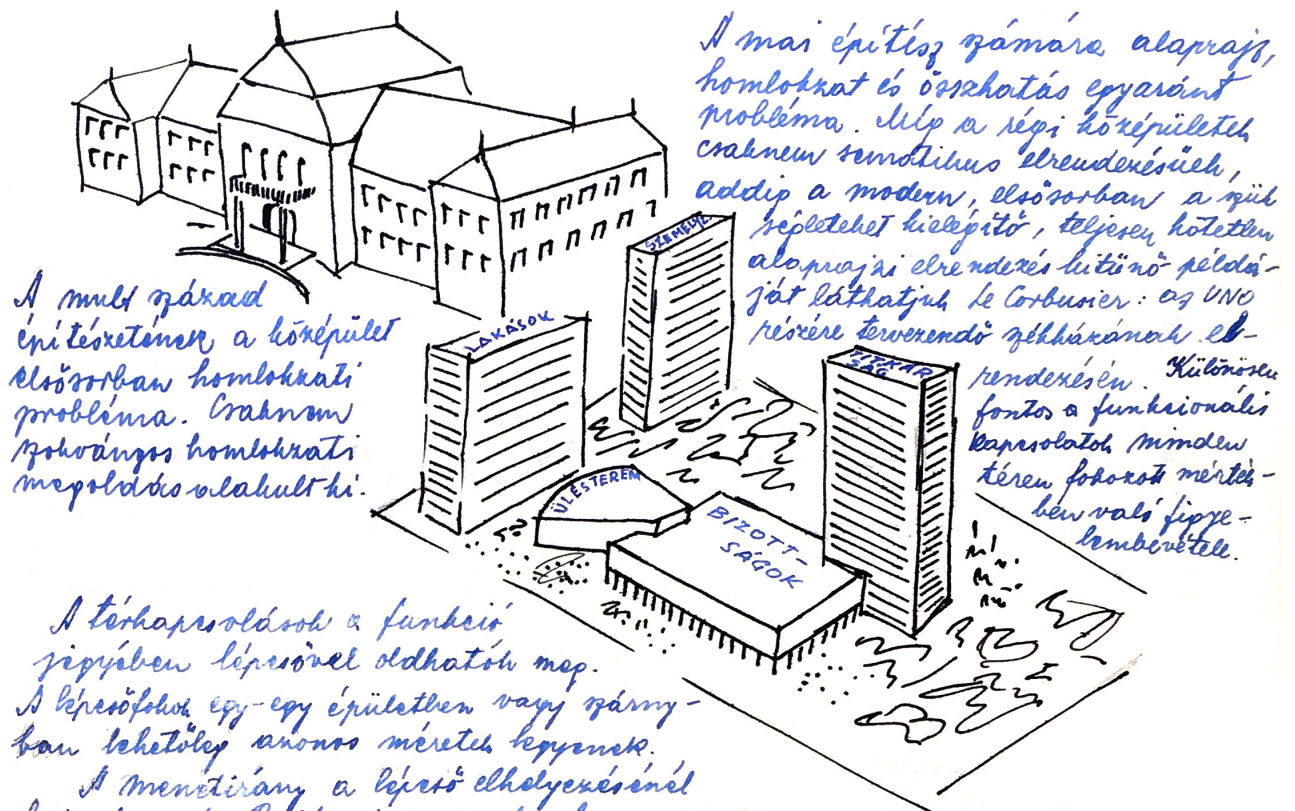
4 Jankovich István Dániába írt levele Korompay Györgynek, 1945. 11. 15. Korompay György hagyatéka, BME Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (OMIKK) Levéltár

5 Szentkirályi 1975, 20.

6 Kotsis Iván: Életrajzom, HAP Galéria – Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2010. 252.

7 Héberger Károly (szerk.): A Műegyetem története 1782–1934, III. BME, Budapest 1979. 599–601.

8 1931/32-től Lakóépületek tervezése lesz az előadás neve, korábban ezt az Épületek tervezése és berendezése tárgy keretében oktatta Hüttl Dezső. A M. Kir. József Műegyetem órarendje az 1932/33. tanév I. félévében, BME OMIKK Levéltár, [http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/webmap.php?step=2&cat=orarendek&konyvtar=./orarendek/1932_33_1/&alcim_id=929], 2019. 11. 28.

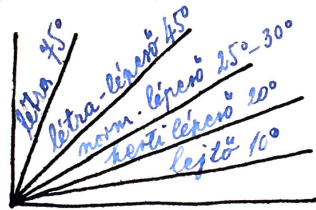

A múlt század építészetében a köznépet elsősorban homlokzati probléma. Csaknem szövevényes homlokzati megoldások alakultak ki.

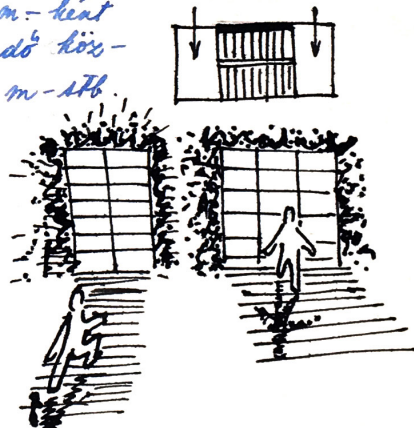
A mai építész számára alaprajz, homlokzat és összehatás egyaránt probléma. Míg a régi köznépet csaknem sematikus elrendezésűek, addig a modern, elsősorban a kült. épületeket kialakító, teljesen kötetlen alaprajzi elrendezés kitűnő példáját láthatjuk Le Corbusier: az UNO részére tervezendő székházának elrendezésén. Kitűnően fontos a funkcionális kapcsolatok minden téren fokozott mértékűen való figyelembevétel.

A térkapcsolatok a funkciók között lépésről lépésre oldhatók meg. A lépésről lépésre egy-egy épületben vagy részben lehetőleg arányos méretek legyenek.

A menetirány a lépcső elhelyezésénél belartandó. Bejárattal szemben legyen az egyenesen felfelé vezető lépcső. A lépcső megvilágítása kitűnő gondot igényel! Valószínű megvilágítás felület arányban helytelen. Épít. szab. 130-132 §. Ablak elé ráér! Legalább 30 m.-ként lépcső legyen. Legalább 1,0 méter lépcsőhátsó építendő közt. épületeknél, ha 120 ember használja. Azon felül 2 m.-től.

A szembe fordított megvilágításnál felfelé menet hátrahat a fény, felfelé pedig árnyékot vet: az ember nem zavarosan lép valóját árnyékára.

A lépcső tervezési problémája, nemcsak az elhelyezés és megvilágítás szempontjából, hanem a homlokzaton való megjelenésénél fogva is. Kellő érzékkel megtervezve a homlokzaton és a belső térnek összes alható részévé válhat. Nagy köznépetnél reprezentációs célok is szolgál. Gyakran vigyázni kell, nehogy túllőjünk a célra.

1. ábra: Részlet Merényi Ferenc középület-tervezés jegyzetéből, 1948/49-es tanév.

(Merényi-hagyaték, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (MÉM MDK), leltári szám nélkül)

óból való kiindulás elvével, illetve az egyszerűsége törekvés gondolatával találkozhattak. A középület-tervezés elméletét azonban továbbra is az Újkori Építési Tanszék oktatta. Ebből a szempontból csak az 1944/45-ös tanév hozott változást, amikortól Kiss Tibor (1899–1972) – akkor még mint meghívott előadó, mellesleg Kotsis adjunktusa⁹ – kapta meg a tárgyat, aki teljesen új tananyaggal jelentkezett. Ebben már megjelentek a funkciószámok, és a példák közt egyre nagyobb szerepet kaptak a modern építészet legújabb alkotásai¹⁰. Az előadásokat épületlátogatások egészítették ki, és az órán elmondottak jegyzetelésén túl épületjellemzésekről szóló házi dolgozatokat is kellett írnia a hallgatóknak a kurzus teljesítéséhez¹¹. (1. ábra)

A nemzetközi tendenciák felé való nyitást mutatja az is, hogy az Építészmérnöki Osztály oktatóiban célként fogalmazódott meg a külföldi megjelenés az 1940-es évek második felében, ami a politikai fordulat miatt sajnos nem bizonyult a legszerencsésebb időpontnak. 1948-ban jelent meg a Műegyetemi Közlemények önálló, építés száma¹², melybe minden tanszékvezető professzor írt egy-egy idegen nyelvű tanulmányt. A kiadványt mindenekelőtt külföldön szerették volna terjeszteni, de erre a kommunista hatalomátvétel következtében már nem volt lehetőség. A szerkesztőt, Kotsis Ivánt ráadásul arról értesítették, hogy a kiadvány „reakciós összeállítása” miatt eljárást fognak ellene indítani¹³. Ez végül nem következett be, de Kotsist néhány hónap múlva elküldték az egyetemről¹⁴. (2. ábra)

Közvetlenül a II. világháború utáni években azonban az oktatóknak még sok lehetőségük nyílt a modern építészet megismertetésére az egyetemen. Az 1940-es évek közepére a tervezés oktatása került a tananyag középpontjába, amit két új tervezési tanszék alapításával segítettek elő: a II. sz. Épülettervezési Tanszék 1945-ben (tanszékvezető: Kiss Tibor), a III. számút pedig 1946-ban (tanszékvezető: Weichinger Károly) hozták létre¹⁵. A tervezés oktatásában, de más tantárgyakban

9 1923-tól tanársegéd, majd adjunktus. 1945. szeptember 1-jén nevezik ki nyilvános rendes tanárrá az újonnan alapított II. sz. Épülettervezési Tanszékre. Dr. Kiss Tibor, szolgálati és minősítési táblázat, BME OMIKK Levéltár

10 Merényi Ferenc Középület-tervezés jegyzete, 1948/49-es tanév, Merényi Ferenc hagyatéka, MÉM MDK, Magyar Építészeti Múzeum, leltári szám nélkül

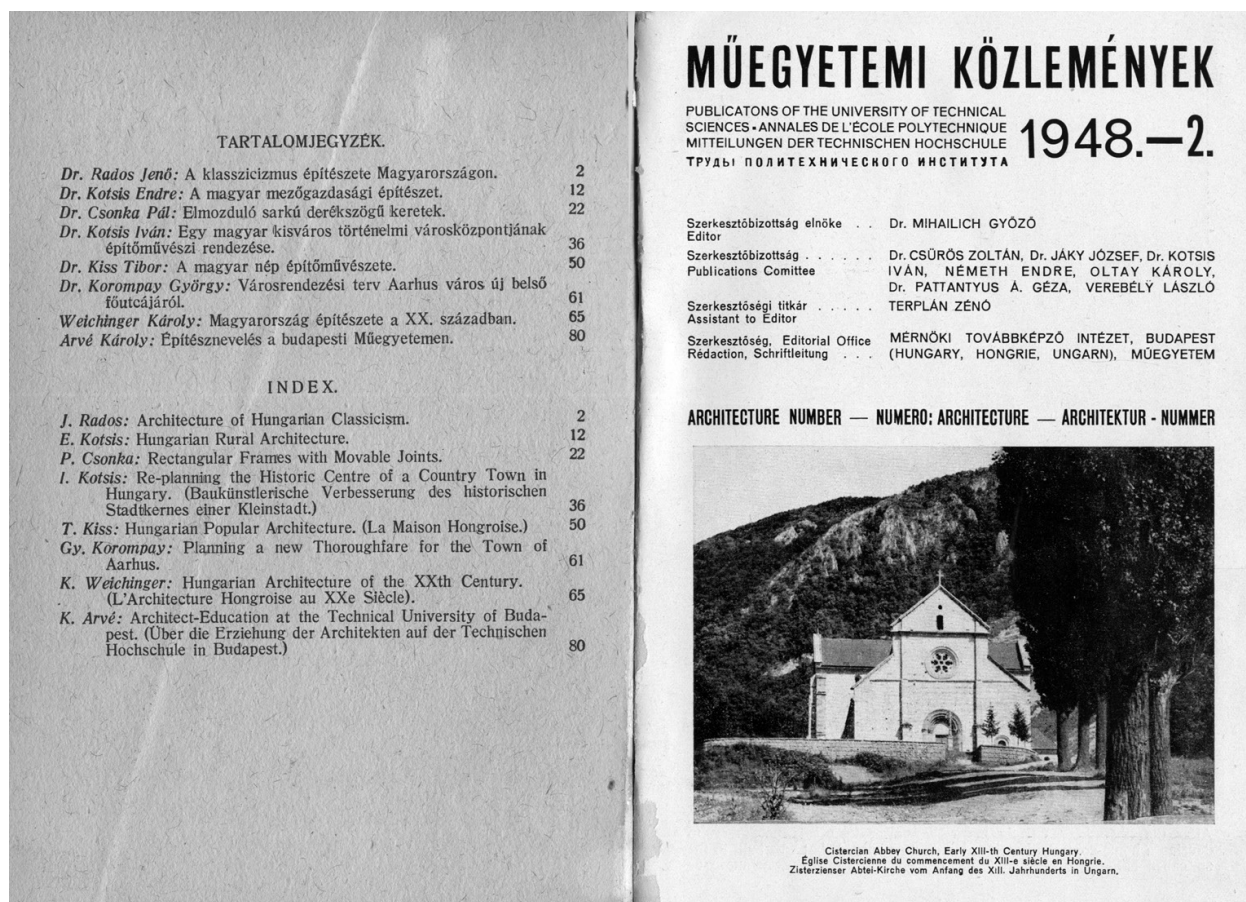
11 M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tájékoztatója az 1944/45. tanévre, 57. BME OMIKK Levéltár [http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=tanrendek&konyvtar=./tanrendek/1944_45/&alcim_id=967] utolsó megtekintés: 2019. 11. 28.

12 Műegyetemi Közlemények 2 (1948) 2.

13 Kotsis 2010, 254.

14 Kotsis 2010, 256–57.

15 Istvánfi Gyula: Adatok a magyar építészképzés műegyetemi történetéhez 1945–1990. Rendszerváltozástól rendszerváltozásig. Építés-Építészettudomány 43 (2015) 1–2. 6.

2. ábra: A Műegyetemi Közlemények építész száma, 1948/2.

is egyre nagyobb teret hódított a modern szemlélet, ennek ellenére 1948-ban komoly kritika érte a szakfolyóiratokban a legújabb hallgatói terveket. A Tér és Forma is visszafogottnak titulálta a hallgatói munkákat¹⁶, de ennél élesebben fogalmazott Major Máté az Új Építészet hasábjain¹⁷, aki nem találta bennük a lendületet, a „Sturm und Drang”-ot.

Kotsis ezzel szemben így emlékezett vissza az 1940-es évek műegyetemi tervezőoktatására: „... megóvtam tanítványaimat a divatszerűség formalizmusaitól. A szertelenségeket csírájában elfojtottam, mindenkitől fegyelmezett építész gondolkodást kívántam meg. Ezt a vonalat mindvégig szilárdan megtartottam, ami a következő érdekes eredményre vezetett. Amikor az 1940-es években a sok esetben első látszatra tetszetős, de a mi viszonyainknak nem mindenben megfelelő külföldi példák nyomán a korszerűnek tartott elvek túlhajtása kezdett elterjedni, és mind a gyakorlatban, mind az újdonságokra könnyen fogékony fiatalságnál tetszetésre talált, az én tanszékem lett a »konzervatív«”¹⁸.

16 D.L.: A budapesti Műegyetem. Tér és Forma 21 (1948) 2. 46.

17 Műegyetemi hallgatók munkái. Új Építészet 3 (1948) 4. 130–31.

18 Kotsis 2010, 173–74.

Major Máté az Új Építészet (1946–49) körül csoportosuló kommunista építészek vezetőjeként¹⁹ a magyar szocialista építőművészet kialakításában az új (vagyis a modern) építészetért küzdött a szaklap alapításától kezdve. Major az új építészet védelmezőjeként a Kotsis Ivánra és műegyetemi kollégáira jellemző, óvatosnak – ám célravezetőnek – mondható hozzáállást kifogásolhatta a műegyetemi terveket látva 1948-ban. Emiatt tehette fel a kérdést, hogy „*vajjon nem mesterséges lefékezésről, elfojtásról, korlátok közé szorításról van szó?*”²⁰

A sors iróniája, hogy néhány évvel később, az 1951-es úgynevezett nagy építészeti vitában épp Major Máté tevékenysége válik majd a műegyetemi építészeti reakció zászlajává²¹. Tehát ő lesz az a professzor, aki álláspontjával a haladást, vagyis a magyar szocialista realista építészet megteremtését akadályozza.

Az 1948-as reform

Major Máté (1904–1986) ugyanis 1948 őszén bekerült a tanári karba, és új tantárgyat is kapott Bevezetés az építészetbe címmel²². Tulajdonképpen ezzel a tantárggyal jelent meg a szocialista ideológia az építészetoktatásban²³. A tantárgyhoz készített jegyzetben ugyanaz a kettősség érzékelhető, amit Major az építészeti vitában is képviselt: egyfelől harcolt az új építészet mellett, másfelől kitért a szovjet építészet tanulságaira is. „*A »modernista« polgári építészet kozmopolita építészet, nem veszi tekintetbe a helyi szokásokat, nem tiszteli a nemzeti hagyományokat, elveti az építészettörténet eddigi eredményeit, – mindezzel a haza iránti ragaszkodás helyett az amerikai technika előtti hasoncsúszásra nevel. A polgári építészet irányzatainak negatív értékelése nem jelenti azt, hogy a polgári építészet minden tudományos eredményét elvetjük. Felismerjük például, hogy a funkcionalisták jelentős és jól használható adatokat halmoztak fel a különböző épülettípusok helyiségeinek csoportosítására, tájolásá-*

19 Fehérvári Zoltán – Hajdú Virág – Prakfalvi Endre: Modern és szocreál, Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2006. 10.

20 Műegyetemi hallgatók munkái. Új Építészet 3 (1948) 4, 130.

21 Révai József: Az új magyar építészet kérdései. In: Major Máté – Osskó Judit (szerk.): Új építészet, új társadalom 1945–1978, Corvina, Budapest 1981. 82.

22 Először mint meghívott előadó. A tárgyat Major mindösszesen egy tanévig oktatta, majd Bonta János vette át, de 1950-ben már nem szerepelt a tanrendben. Major Máté: Tizenkét nehéz esztendő, Lapis Angularis III., Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2001. 224–225.

23 A Társadalomtudomány c. tárgyat ugyanekkor vezették be a tanrendbe, de egyelőre csak a felsőbb évfolyamokban tartottak meg egy összevont szemináriumot. Átmenetileg így Major tárgya pótolta a hiányt az alsó évfolyamban. P. Nagy József: Az építészmérnöki oktatás időszerű problémái. Építés-Építészet 3 (1951) 3. 123.

ra, világítására, célszerű méreteire vonatkozóan, mely adatokat a szükséges kritikával élve természetesen mi is felhasználunk. A modern polgári építészettel kapcsolatban mondottakból következik, hogy a magyar népi demokrácia követendő példákat keresve, csak a szovjet építészet, a megvalósult szocializmus országának építésze felé fordulhat.” – olvasható a jegyzetben²⁴. Az elsőéves hallgatóknak minden bizonnyal nehéz lehetett eligazodni ebben a kettősségben.

Major tárgya már az 1948-as tantervmódosítás – akkoriban elsőnek nevezett reform – következtében került be a tanrendbe. A reform háttérében az első ötéves tervben előirányzott építési tevékenység állt, hiszen ehhez rengeteg mérnökre volt szükség: évi 600 építésmérnök kinevelését tűzték ki célul²⁵. Ebből az következett, hogy a hallgatóság létszámát rendkívüli mértékben megemelték: 500%-kal nőtt a két világháború közötti létszámokhoz képest²⁶. Ezzel összefüggésben rendszeresítették a felvételi vizsgát és a hallgatók 20-25 fős tanulókörökbe osztását. A reform fontos eleme volt továbbá, hogy kötelezővé tették a szünidei gyakorlatot, de a legjelentősebb változást a gyakorlati élethez igazított tagozati rendszer bevezetése hozta. Már az 1947/48-as tanévben beiktattak néhány speciális, ún. tagozati tárgyat a tanrendbe, de csak a IV. évfolyamon²⁷. Az 1948-as reformot követően azonban már a második évfolyamtól kezdve szétválasztották a hallgatókat: „A” (tervező) és „B” (kivitelező) tagozatra. Azonban a gyakorlatban erre csak az 1949/50-es tanévtől került sor²⁸.

A reform kapcsán néhány új tantárgy is bekerült az órarendbe, köztük a már említett Bevezetés az építészetbe. A másik két „bevezető tárgy”, a Bevezetés az épület-szerkezet-tanba és a Bevezetés a tervezésbe szintén az első évfolyam új kurzusai közé tartozott. A tárgyak oktatására „politikai szempontból is megbízható” építészeket nevezetett ki a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (továbbiakban VKM): Major Mátét, Gerendás Istvánt és Gábor Lászlót. Az ő kinevezésük azonban – Kotsis Ivánon túl – több oktató elküldését vonta maga után²⁹.

24 Major Máté: Bevezetés az építészetbe (írta Bonta János Major Máté 1948/49. évi előadásainak felhasználásával), kézirat gyanánt, Budapest 1950. 148–49.

25 Dr. Kiss Tibor: A műegyetemi építészetoktatás reformja. Építés-Építészet 1 (1949) 1–2. 42.

26 Dr. Kiss Tibor 1949, 40.

27 A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mérnök- és Építésmérnöki osztályainak órarendjei az 1947/48. tanév I. félévében, BME OMIKK Levéltár, [http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=orarendek&konyvtar=./orarendek/1947_48_mernoki_1/&alcim_id=1663] utolsó megtekintés: 2019. 11. 28.

28 Az Építésmérnöki Osztály reform-tanterve, Dr. Kiss Tibor 1949, 43.

29 Elküldték többek közt Arvé Károlyt, Dümmerling Ödönt. Istvánfi 2015, 12.

Ekkoriban tehát még nincs szó szocialista realizmusról az építészetoktatásban. Az állami tervezőirodák is még csak az útkeresés időszakában jártak ezekben az években: az Építés-Építészet (1949–51) hasábjain kibontakozott ún. formalizmus vita³⁰ keretében elsősorban a nyugati modernista építészet formáinak indokolatlan megjelenését kritizálták a hazai épületeken és terveken.³¹ A magyarországi helyzet-hez képest a Keleti Blokk egyes államaiban, így Lengyelországban már korábban, 1949-ben kijelölte a kommunista párt az építészet és művészet új irányát, a nemzeti hagyományokra építő szocialista realizmust³². A kommunista ideológia azonban 1948-tól kezdve már megjelent a Műegyetem építészkarán, és Major Máté tárgyának köszönhetően a nagy építészeti vitát megelőző formalizmus vita szele ugyancsak elérte az oktatást.

Az 1950-es reform

1950-től kezdve az Építészmérnöki Osztályt különválasztották a Mérnöki Osztálytól, létrehozva az Építészmérnöki Kart, melynek első vezetője Major Máté lett³³. A korszak második reformja leginkább a tagozatok és az egyes tanszékek profilozásában hozott változást. A hallgatókat már az első évfolyamtól kezdve szétválasztották, a kivitelező tagozaton pedig jelentősen megnövelték a szaktárgyak szerepét, így tovább nőtt a különbség a két tagozat órarendje közt. Az eltérés jól látható például a tervezési tárgyak oktatásának óraszámában. 1948-ban az „A” tagozat órarendjének 31,9%-át tették ki a tervezési tárgyak (beleértve a várostervezést is), de az „B” tagozaton sem volt ez sokkal kevesebb: összesen 26,81%. 1950-ben azonban számottevően megnöttek az eltérések. Míg a tervezőknek nagyjából ugyanannyi tervezési órájuk volt, mint korábban (31,7%), addig a kivitelezőknek csak 15,91% jutott a tervezési tárgyakból³⁴. (3. ábra)

A három épülettervezési tanszék profilját is ekkor igazították a gyakorlathoz, vagyis az állami tervezőirodák rendszeréhez. A három tanszékből egy Lakóépület-

30 Fehérvári – Hajdú – Prakfalvi 2006, 13.

31 Így például Rimanóczy Gyula tervén, melyet a győri ipartanuló iskolához készített. Ahogy Kiss Tibor írja a terv kapcsán: „A földszinti céltalan lizénák játéka — mintha lábasház lenne — merő formalizmus.” vagy „A célszerűség elve nem érvényesül olyan mértékben, amennyire keresett formái mutatják.” Ipari Tanulóiskola, Otthon és Tanműhely Győrött. Építés-Építészet 3 (1951) 1–2. 13.

32 Czarnecki, Maciej: Warsaw and Nowa Huta – Two Examples of Socialist Monumentalism in Poland. In: Hefte des Deutschen Nationalkomitees LXIX. Moderne neu denken, Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts – Rethinking Modernity, Architecture and Urban Planning of the 20th Century, Icomos, Stuttgart 2019. 170.

33 Istvánfi 2015, 15.

34 P. Nagy József 1951, 124.

Tantárgyak		1948-as reform				1950-es reform			
		tervezők		kivitelezők		tervezők		kivitelezők	
		óra	%	óra	%	óra	%	óra	%
Alaptárgyak	Marxizmus-leninizmus	16	4,8	16	4,89	16	4,89	16	4,88
	Orosz nyelv	-	-	-	-	12	3,67	12	3,66
	Matematika	12	3,6	12	3,69	14	4,27	14	4,26
	Ábrázoló geometria	16	4,8	16	4,86	14	4,27	14	4,26
	Rajz, műszaki rajz	28	8,5	22	6,71	21	6,40	19	5,75
	Alaptárgyak összesen	72	21,7	66	20,15	77	23,50	75	22,8
Szerkezeti tárgyak	Szilárdságtan	38	11,45	38	11,56	38	11,57	38	11,55
	Épületszerkezettan	52	15,65	56	17,10	54	16,45	54	16,43
	Építési anyagtan	10	3,10	10	3,04	6	1,80	9	2,72
	Szerkezeti tárgyak összesen	100	30,20	104	31,70	98	29,82	101	30,70
Építéstörténet		52	15,6	24	7,3	43	13,14	16	4,89
Tervezés	Épülettervezés	88	26,5	86	26,20	90	27,42	48	14,66
	Városépítés, területrendezés	14	4,2	2	0,61	14	4,28	4	1,25
	„A” tagozati szeminárium	4	1,2	-	-	-	-	-	-
	Tervezési tárgyak összesen	106	31,9	88	26,81	104	31,7	52	15,91
Kivitel	Üzemgazdaságtan	2	0,6	28	8,53	4	1,24	28	8,65
	Építési gépek, állványok	-	-	6	1,85	2	0,60	16	4,80
	Építésvezetés, organizáció	-	-	-	-	-	-	30	9,16
	„B” tagozati szeminárium	-	-	8	2,43	-	-	-	-
	Mérnöki enciklopédia	-	-	4	1,23	-	-	10	3,09
	Kiviteli tárgyak összesen	2	0,6	46	14,04	6	1,84	84	25,70
8 félévben a heti óraszámok összege		332	100%	328	100%	328	100%	328	100%

3. ábra: Összehasonlító kimutatás az 1948-as és az 1950-es „reform” tanterv óraszámairól.
(P. Nagy József: Az építészmérnöki oktatás időszerű problémái. Építés-Építészet 3 (1951) 3. 124.)

tervezési és két Középülettervezési Tanszéket hoztak létre, és ezek mellett alapították meg negyedikként az Ipari Épületek Tervezése Tanszéket. A három tanszék profilozására egyébként két alternatív javaslat is készült 1950-ben, arra az esetre, ha a VKM nem járult volna hozzá az új tervezési tanszék alapításához³⁵. A reformot követően sokkal nagyobb hangsúly helyeződött a hallgatók ideológiai képzésére: a marxizmus-leninizmus tárgy mellett az orosz nyelv is az alapozó tárgyak közé került.

Annak ellenére, hogy a tanszékek szinte havonta adtak le jelentéseket a szovjet szakirodalom tanulmányozására és fordítására vonatkozóan³⁶, a szocreál továbbra sem jelent még meg a hallgatói terveken. A képzőművészet irányából azonban, ahol a szocialista realizmus előbb jelentkezett, 1950-ben már támadások érték a műegyetemi munkákat. Ebben az évben az építészet és társzművészeinek kapcsolatát erősítő kurzust tartottak, melyen a Műegyetem építészhallgatói és a Képzőművészeti Főiskola hallgatói egyaránt részt vehettek³⁷. Az építészhallgatók funkcionalista épülettervei azonban erős kontrasztban álltak a szocreál szellemében készített sgraffito- és szobortervekkel, ahogy ezt a növendék-kiállítást ismertető Bor Pál is kifogásolta. Hiányolta a díszítőelemeket a „gyárszerű” épületekről.

1951/1952-es reform

Az 1951-es nagy építészeti vitát követően a hallgatói terveket illető kritika már az építészet területéről érkezett. Az április 17–24. közt lezajlott vita³⁸ értelmében ugyanis megindultak az intézkedések a magyar építőművész-képzés megteremtésére és a nyugati, „imperialista” hatások felszámolására a Műegyetemen. Major Máté az új építészet képviselőjeként alulmaradt a vitában, és ezt követően lemondott a dékán-ságról³⁹. Helyébe Kardos György (1902–1953) lépett, aki tevékenyen állt neki az új reform kidolgozásának, mely már a szocialista realista építész-képzés szellemében, szovjet mintára született⁴⁰.

A szovjet példát követve az építészetről mint művészetről⁴¹ kezdtek beszélni, és emiatt a harmadik reform keretében alapvetően a tervező, vagyis építőművész ta-

35 Melléklet az Építészmérnöki Kar tanszékeinek profilozása az 1950/51. tanévben c. javaslatához.

Az Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatalának iratai, 1950_105/b_11, BME OMIKK Levéltár

36 Pl.: Jelentés a szovjet szakkönyvek beszerzéséről. Az Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatalának iratai, 1950_105/b_455, BME OMIKK Levéltár

37 Bor Pál: Építészet és Képzőművészet – növendékiállítás. *Építés-Építészet* 2 (1950) 11-12. 795–97.

38 Major – Osskó 1981, 46.

39 Major 2001, 240.

40 Kardos György: A szovjet építésznevelés tanulságai. *Magyar Építőművészet* 1 (1952) 5–6. 211–13.

41 Az építész-képzés a művész-képzéshez tartozott a szovjet felsőoktatásban. SZ.V. Kaftánov: A szovjet felsőoktatás harminc éve, Egyetemi Nyomda, Budapest 1948. 105–06.

gozatot alakították át, ezt szerették volna megtenni a magyarországi szocreál építőművészet bázisának⁴². Ezzel összefüggésben megnövelték az építőművész tagozat rajzóráinak számát és néhány új tárgyat vezettek be a tanrendbe, melyeken a magyar építészet haladónak tekintett korszakait, mindenekelőtt a klasszicista építészetet ismerhették meg a hallgatók⁴³. Olyan építészeti motívumokat és díszítőelemeket érintettek ezek a kurzusok, melyeket az oktatók felhasználhatónak véltek a szocreál szempontjából. Ilyen új tantárgy volt az Építészeti kompozíció, melyet maga Kardos tanított eleinte⁴⁴. Vagy az Építészeti alaktan, amely az építészettörténeti előadásokhoz kapcsolódva korábban is létezett, de a reformot követően ezeken a kurzusokon az időrendben oktatott történeti építészet motívumaival párhuzamosan a klasszicista hagyományt is megismertették a hallgatókkal. Régi-új tárgy volt a Rajzi Tanszék tárgya, az Ékítménytan⁴⁵, melynek óráin ugyancsak azok a motívumok kerültek előtérbe, amelyeket felhasználhatónak véltek a szocreál építészetben. (5. ábra)

Mindeközben a nyugati szakirodalmat a szovjet és a szocialista blokk országainak folyóiratai, kiadványai váltották fel, de ez a folyamat már 1950-ben megindult. A Magyar Építőművészet folyóiratban 1952-ben számoltak be a hallgatói terveken elért eredményekről⁴⁶. Az újabb munkák már a szocreál stíluselvárásainak megfelelően születtek a Lakóépülettervezési és a Középülettervezési Tanszékeken, de még az ipari épületeken is megjelent a szocreál egy-egy motívum erejéig. (5. ábra)

Az építészet szerepének előtérbe kerülésével és az első ötéves tervben előírányzott építési tevékenységgel magyarázható, hogy már 1950-ben felmerült egy önálló építészegyetem felállításának gondolata. Major Máté az 1950/51-es tanév megnyitóján a következő ígérettel fogadta a diákságot: *„az Építészmérnöki Kar ötéves tervünk elkövetkező két esztendejében önálló építészegyetemmé fog átalakulni és számára a legkorszerűbb és legmagasabb színvonalú építészeti oktatást biztosító laboratóriummal és műhelyekkel felszerelt hatalmas épületkomplexum épül.”*⁴⁷

1952-ben már kevésbé grandiózus programot hirdettek: az újonnan létrehozott Építőipari Műszaki Egyetemen belül szerettek volna felállítani egy önálló Építőművész

42 Bonta János: Harc a szocialista építőművész oktatásért. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 214.

43 Építőművész tagozat terve – tárgyi felbontás. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 221.

44 Major 2001, 261.

45 Bardon Alfréd: Rajzoktatás az építőművész nevelés szolgálatában. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 235.

46 Reischl Antal: Gondolatok a tervezésoktatás módszertani kérdéseiről; Weichinger Károly: Megjegyzések a bemutatott szigorlati tervekhez; Kiss Tibor: A tervezési oktatás új szempontjai a szocialista-realista építészet megteremtésére; Rados Jenő: Műemlékek szerepe a tervezési oktatásban. Magyar Építőművészet 1 (1952), 5–6. 222–231.

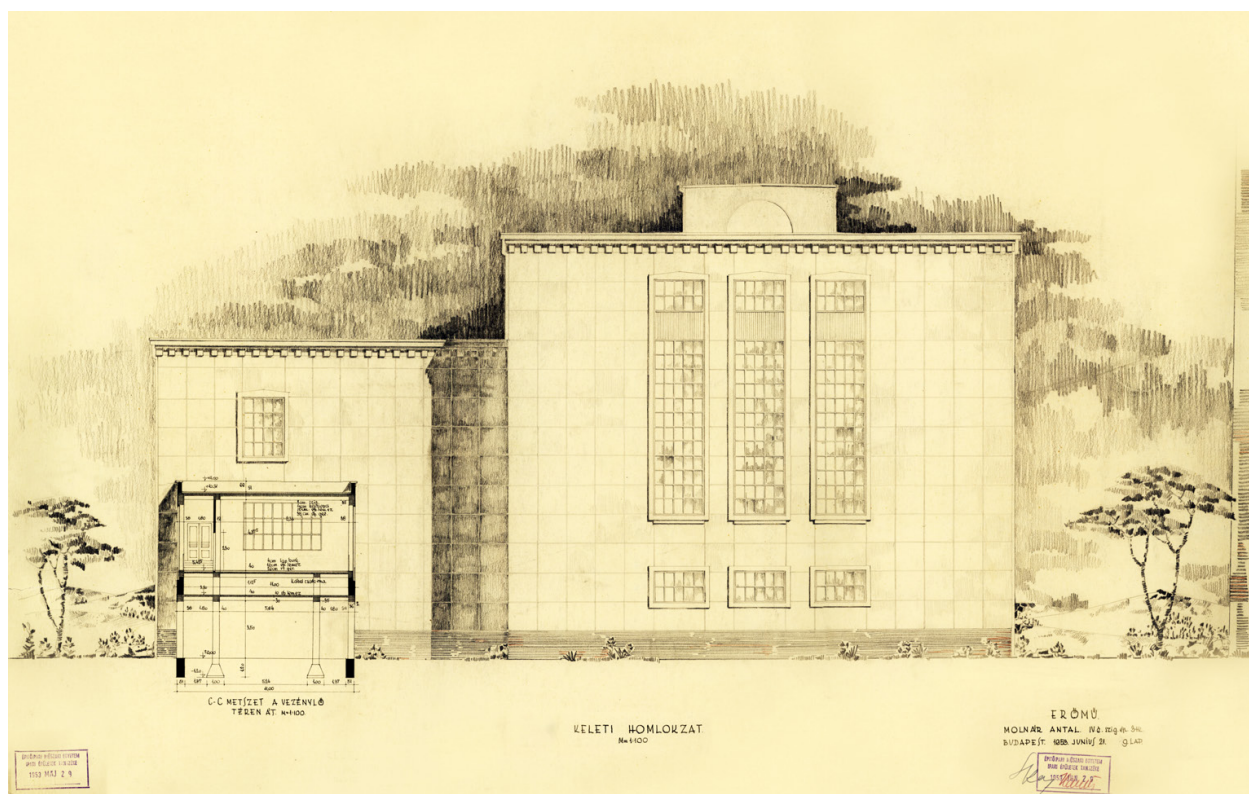
47 Major Máté: Az új tanév elé. Építés-Építészet 2 (1950) 9–10. 581.

I.	statika sík erőrendszer tér erőrendszer			rajz betű műszaki távlattan grafika	
II.	síkbeli rendszerek csuklós rendszerek			akvarel távlati kép	építészeti alaktan (gyakorlat) magy. hagyomány dór és ion rend
III.	szilárdságtan nyomaték hajlítás csavarás	ép.szerk. tégla, kő, beton fal, földém, lépcső		szerk. távlattan technikák	magy. klassz. ion magy. klasz. korint. ren. korintusi homlokzat
IV.	határozatlan szerk. kihajlás	alapozás, szig., vakolás, homl., festés		szerk. távlattan technikák	ép. kompozíció ajtó, ablak tagolás díszítőelem
V.	tartók kő méretezés vasbeton méretez.	fémlem. ajtó, ablak felszer.	ép.tech. föld kőműv. fa beton	vízfest. mintáz.	
VI.	előregyárt. vb. feszített vb. fémszerkezetek	ipari ép. szerk. elemek	bádog tető vakolás stb.	grafika, ékítmény	építészeti kompozíció homlokzat.tömeg
VII.	faszerkezetek polgári vázak ipari tartószerk.			grafika, alakrajz	épületcsoport belső terek
VIII.				alkalmazott képzőművészet	építészeti elmélet eszmei tartalom karakter kompozíció
IX.					

4. ábra: Építőművész tagozat terve, tárgyi felbontás. (Magyar Építőművészet 1 (1952) 5-6. 221.)

ép. alapjai táj, látás, mozgás, tömeg, tér, arány	építéstörténet ősközösség, rabszolgatárs. görög			
tervezés kislakóház	római			
nagylakóház	feudálistárs. ókeresztény kelet bizánc román			
középület	román gót			
nagyobb feladat ipari és polg.	renaissance			településter. történet városép.
nagyobb feladat ipari és polg.	barokk rokokó klasszik. romant. eklekt.	magyar ép.tört.	képzőműv.tört.	esztétika mérnöki vonal
diplomater. polg. v. ipari		magyar ép.tört.	képzőműv.tört.	település ter.

5. ábra: Molnár Antal diplomaterve, 1953 (©Molnár Antal)

Kart, mely a következő területeken nyújtott volna képesítést: „A szocialista-realista építészet magasszínvonalú művelése, tervépítkezések művészeti irányítása, önálló művészi épülettervezés, valamint települések tervezése.”⁴⁸ Az új egyetemhez Építészeti Múzeum is tartozott volna, valamint saját helyiségek a tanulókörök számára. Utóbbi segítségével lehetőség nyílt volna az ún. atelier-képzés megvalósítására.

Az egyetem új épületére tervpályázatot is kiírtak. Az eredményekről a Magyar Építőművészet számolt be 1954-ben.⁴⁹ A pályamunkák közül – melyek természetesen a szocreálnak megfelelő stílusban készültek – Weichinger Károly (1893–1982) és munkatársainak tervét ítélte a legjobbnak a zsűri. A tervezett épületek végül nem valósultak meg, ahogy az önálló építőművész kar felállításának gondolata is a háttérbe szorult. Mindezekhez hozzájárult Kardos György váratlan halála 1953-ban⁵⁰, majd pedig a szocreál stílusdiktátum eltörlése⁵¹, amire egy-két éven belül sor került az építész szakmában és az építészetoktatásban egyaránt.

48 Építőipari Műszaki Egyetem programja, 1952. december 21., kézirat. 6. BME OMIKK Levéltár, [http://public.omikk.bme.hu/bme_evkonyv/weblap.php?step=2&cat=orarendek&konyvtar=/.orarendek/1952/&alcim_id=1041] utolsó megtekintés: 2019. 11. 28.

49 Az Építőipari Műszaki Egyetem tervpályázata. Magyar Építőművészet 3 (1954) 1–2. 17–34.

50 Dr. Kardos György (1902–1953). Magyar Építőművészet 2 (1953) 1–2. 12.

51 Melyhez Hruscsov 1954 decemberében tartott beszéde adott alapot. Prakfalvi, Endre – Fehérvári, Zoltán: Ungarische Architektur 1945–59, Eine Skizze der Epoche – Hungarian Architecture

Összefoglalás

A II. világháborút követő változások ellenére a magyar építészetoktatásban az 1945-ös év helyett sokkal inkább 1948 tekinthető korszakhatárnak, ugyanis innentől jelenik meg a kommunista ideológia a Műegyetem építészkarán. Ekkorra tehető a korszak első oktatási reformja is, mely ugyan nem változtatott a korábbi, modern szemléletű építésznevelésen, azonban a tanári kar felépítését és a tanrendet (felvételi, tagozatok, tanulókörök) jelentősen módosította.

A modernista tervezői hozzáállás az 1950-es, ún. második reform után is még meghatározta az építésznevelést, az 1951-es nagy építészeti vita lezárását követően a modernista szemlélet azonban négy-öt évre a háttérbe került. A szaksajtóból és a hivatalos dokumentumokból legalábbis az látható, hogy az 1950-es évek első felében a hallgatók nem értesülhettek a nemzetközi modern építészet történéseiről és kizárólag a szocreál előírásainak megfelelő stílusban tervezhettek a Műegyetemen.

Ezt a megállapítást ugyanakkor rögtön kétségbe vonták azok az interjúk, melyek az egykori hallgatókkal ez idáig készültek a doktori kutatás keretében. Ezek a visszaemlékezések tovább finomíthatják az 1950-es évek építészképzéséről kialakult képet, és magyarázatot adhatnak arra, hogy a szocreál lecsengése után miért is tudták ott folytatni az oktatást a Műegyetemen, ahol az 1951/52-es tanévet megelőzően abba hagyták.

Források

- Az Építőipari Műszaki Egyetem tervpályázata. Magyar Építőművészet 3 (1954) 1–2. 17–34.
- Bardon Alfréd: Rajzoktatás az építőművész nevelés szolgálatában.
- Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 235.
- Bonta János: Harc a szocialista építőművész oktatásért. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 214.
- Bor Pál: Építészet és Képzőművészet – növendékkiállítás. Építés-Építészet 2 (1950) 11–12. 795–97.
- Czarnecki, Maciej: Warsaw and Nowa Huta – Two Examples of Socialist Monumentalism in Poland.
- In: Hefte des Deutschen Nationalkomitees LXIX. Moderne neu denken, Architektur und Städtebau des 20. Jahrhunderts – Rethinking Modernity, Architecture and Urban Planning of the 20th Century, Icomos, Stuttgart 2019. 170.
- D.L.: A budapesti Műegyetem. Tér és Forma 21 (1948) 2. 46.
- Dr. Kardos György (1902–1953). Magyar Építőművészet 2 (1953) 1–2. 12.
- Dr. Kiss Tibor: A műegyetemi építészetoktatás reformja. Építés-Építészet 1 (1949) 1–2. 40, 42, 43.
- Építőművész tagozat terve – tárgyi felbontás. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 221.
- Fehérvári Zoltán – Hajdú Virág – Prakfalvi Endre: Modern és szocreál, Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2006. 10, 13

- Héberger Károly (szerk.): A Műegyetem története 1782–1934, III. BME, Budapest 1979. 599–601.
- Ipari Tanulóiskola, Otthon és Tanműhely Győrött. Építés-Építészet 3 (1951) 1–2. 13.
- Istvánfi Gyula: Adatok a magyar építész-képzés műegyetemi történetéhez 1945–1990.
Rendszerváltozástól rendszerváltozásig. Építés-Építészettudomány 43 (2015) 1–2. 6, 12, 15.
- Kardos György: A szovjet építésznevelés tanulságai. Magyar Építőművészet 1 (1952) 5–6. 211–13.
- Kotsis Iván: Életrajzom, HAP Galéria, Magyar Építészeti Múzeum, Bp. 2010. 173–74, 252, 254, 256–57.
- Major Máté – Osskó Judit (szerk.): Új építészet, új társadalom 1945–1978, Corvina, Budapest 1981. 46.
- Major Máté: Az új tanév elé. Építés-Építészet 2 (1950) 9–10. 581.
- Major Máté: Bevezetés az építészetbe. (írta Bonta János Major Máté 1948/49. évi előadásainak felhasználásával), kézirat gyanánt, Budapest 1950. 148–49.
- Major Máté: Tizenkét nehéz esztendő, Lapis Angularis III., Magyar Építészeti Múzeum, Budapest 2001. 224–225, 240, 261.
- Műegyetemi hallgatók munkái. Új Építészet 3 (1948) 4. 130–31.
- Műegyetemi Közlemények 2 (1948) 2.
- P. Nagy József: Az építészmérnöki oktatás időszerű problémái. Építés-Építészet 3 (1951) 3. 123–24.
- Prakfalvi, Endre – Fehérvári, Zoltán: Ungarische Architektur 1945–59, Eine Skizze der Epoche – Hungarian Architecture 1945–59, Periodization Outline. In: Stiller, Adolph: Ungarn, Bauten der Aufbruchzeit 1945–60 – Hungary, Architecture in the Era of Awakening 1945–60, Müry Salzmann, Wien 2014. 40.
- Reischl Antal: Gondolatok a tervezésoktatás módszertani kérdéseiről; Weichinger Károly: Megjegyzések a bemutatott szigorlati tervekhez; Kiss Tibor: A tervezési oktatás új szempontjai a szocialista-realista építészet megteremtésére; Rados Jenő: Műemlékek szerepe a tervezési oktatásban. Magyar Építőművészet 1 (1952), 5–6. 222–231.
- Révai József: Az új magyar építészet kérdései. In: Major Máté – Osskó Judit (szerk.): Új építészet, új társadalom 1945–1978, Corvina, Budapest 1981. 82.
- SZ.V. Kaftánov: A szovjet felsőoktatás harminc éve, Egyetemi Nyomda, Budapest 1948. 105–06.
- Szentkirályi Zoltán: Az építész-képzés 30 éve 1945-től napjainkig, Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 1975, kézirat. 20.

Levéltári, gyűjteményi anyagok

- A József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mérnök- és Építészmérnöki oszta-lyainak órarendjei az 1947/48. tanév I. félévében, BME OMIKK Levéltár
- A M. Kir. József Műegyetem órarendje az 1932/33. tanév I. félévében, BME OMIKK Levéltár
- Dr. Kiss Tibor, szolgálati és minősítési táblázat, BME OMIKK Levéltár
- Építőipari Műszaki Egyetem programja, 1952. december 21., kézirat. 6. BME OMIKK Levéltár
- Jelentés a szovjet szakkönyvek beszerzéséről. Az Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatalának iratai, 1950_105/b_455, BME OMIKK Levéltár
- Korompay György hagyatéka, BME OMIKK Levéltár
- M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tájékoztatója az 1944/45. tanévre, 57. BME OMIKK Levéltár
- Melléklet az Építészmérnöki Kar tanszékeinek profilozása az 1950/51. tanévben c. javaslatához.
Az Építészmérnöki Kar Dékáni Hivatalának iratai, 1950_105/b_11, BME OMIKK Levéltár
- Merényi Ferenc Középület-tervezés jegyzete, 1948/49-es tanév, Merényi Ferenc hagyatéka, MÉM MDK, Magyar Építészeti Múzeum